

ÈTICA I LITERATURA CATALANA

Una aproximació pràctica a conceptes morals a través de la literatura

Margarita Mauri
Misericòrdia Anglès
Josep Temporal

Departament de Filosofia Teorètica i Pràctica

UNIVERSITAT DE BARCELONA

TEXTOS DOCENTS

324

ÈTICA I LITERATURA CATALANA

Una aproximació pràctica a conceptes morals a través de la literatura

Margarita Mauri
Misericòrdia Anglès
Josep Temporal

Departament de Filosofia Teorètica i Pràctica

Publicacions i Edicions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

1. INTRODUCCIÓ: FILOSOFIA I LITERATURA. ELEMENTS PER A UN DIÀLEG

FECUND	9
1. Una relació accidental però eficaç: Plató	9
2. El <i>mythos</i> tràgic i la vibració moral de l'home de debò: Aristòtil	10
3. El principi d'adequació forma-contingut: l'exemple de la rondalla meravellosa	10
4. Amb Literatura es pot parlar de tot: l'exemple del ficcionalisme de Shakespeare	12
5. La filosofia narrativa: Alasdair MacIntyre	12
6. Balanç. Una qüestió de perspectiva	13
2. AMBICIÓ	15
Text	15
1. Resum del concepte	18
2. Autor i text	18
3. Anàlisi del text	19
3.1 Descripció de la situació	19
3.2 Descripció dels personatges	19
3.3 Qüestions morals plantejades	19
4. Exercicis	19
5. Bibliografia	19
3. AMISTAT	21
Text	21
1. Resum del concepte	24
2. Autor i text	25
3. Anàlisi del text	25
3.1 Descripció de la situació	25
3.2 Descripció dels personatges	25
3.3 Qüestions morals plantejades	25
4. Exercicis	26
5. Bibliografia	26
4. BELLESA	27
Text	27
1. Resum del concepte	28
2. Autor i text	29
3. Anàlisi del text	29
3.1 Descripció de la situació	29
3.2 Descripció dels personatges	29
3.3 Qüestions morals plantejades	30
4. Exercicis	30
5. Bibliografia	31
5. DEURE MORAL	33
Text	33
1. Resum del concepte	36
2. Autor i text	37

3. Anàlisi del text	37
3.1 Descripció de la situació	37
3.2 Descripció dels personatges	37
3.3 Qüestions morals plantejades	37
4. Exercicis	38
5. Bibliografia	38
6. ÈTICA I POLÍTICA	39
Text	39
1. Resum del concepte	42
2. Autor i text	42
3. Anàlisi del text	43
3.1 Descripció de la situació	43
3.2 Descripció dels personatges	43
3.3 Qüestions morals plantejades	43
4. Exercicis	43
5. Bibliografia	44
7. FELICITAT	45
Text	45
1. Resum del concepte	47
2. Autor i text	48
3. Anàlisi del text	48
3.1 Descripció de la situació	48
3.2 Descripció dels personatges	49
3.3 Qüestions morals plantejades	49
4. Exercicis	49
5. Bibliografia	49
8. IRA	51
Text	51
1. Resum del concepte	52
2. Autor i text	53
3. Anàlisi del text	53
3.1 Descripció de la situació	53
3.2 Descripció dels personatges	54
3.3 Qüestions morals plantejades	54
4. Exercicis	54
5. Bibliografia	54
9. LLIBERTAT	55
Text	55
1. Resum del concepte	57
2. Autor i text	57
3. Anàlisi del text	57
3.1 Descripció de la situació	57
3.2 Descripció dels personatges	58
3.3 Qüestions morals plantejades	58
4. Exercicis	58
5. Bibliografia	59
10. MAL	61
Text	61
1. Resum del concepte	62
2. Autor i text	62
3. Anàlisi del text	63

3.1 Descripció de la situació	63
3.2 Descripció dels personatges	63
3.3 Qüestions morals plantejades	63
4. Exercicis	64
5. Bibliografia	64
11. RELATIVISME MORAL	67
Text	67
1. Resum del concepte	68
2. Autor i text	69
3. Anàlisi del text	69
3.1 Descripció de la situació	69
3.2 Descripció dels personatges	69
3.3 Qüestions morals plantejades	70
4. Exercicis	70
5. Bibliografia	70
12. TEMPRANÇA	71
Text	71
1. Resum del concepte	72
2. Autor i text	72
3. Anàlisi del text	73
3.1 Descripció de la situació	73
3.2 Descripció dels personatges	73
3.3 Qüestions morals plantejades	73
4. Exercicis	73
5. Bibliografia	74
13. VICI	75
Text	75
1. Resum del concepte	77
2. Autor i text	78
3. Anàlisi del text	78
3.1 Descripció de la situació	78
3.2 Descripció dels personatges	78
3.3 Qüestions morals plantejades	79
4. Exercicis	79
5. Bibliografia	79

TEXT

L'OBRA DEL DIMONI

La primera joventut de l'Enric Bordons havia estat inquieta i oscil·lant com la de tot *manqué*. Aquell jovenet començava i abandonava estudis com qui muda de camisa. En l'única cosa que havia estat constant era en la música, que venia cultivant des de petit quan, cantant a l'escolania de son poble, s'havia sentit afalagat pels elogis que aquells vilatans feien de sa veu i de ses disposicions per al cant, que trobaven extraordinàries. Darrera d'aquelles lloances, que l'estarrufaven tot, el xicot somiava glòria, estudiava solfa, exercitava la veu, i glatia per deixar el seu poble i anar-se'n a ciutat a trobar l'ample camp que ses ambicions requerien. Però, com que per fer això hagué de rompre amb sos pares, que, sobre ésser d'altre parer, estaven mancats de cabals per a mentenir-lo anys i panys a ciutat sense guanyar, la instal·lació de l'Enric a Barcelona fou dolorosíssima. Finalment sucumbí en la lluita, i, cansat de tristeses i d'esforços, va tenir-se per benavirat quan pogué dormir tranquil treballant dotze hores diàries en una casa de comerç i dedicant els pocs moments d'esbarjo a la gran dèria de sa vida. Entrant de mica en mica per l'adreçador, anà oblidant aquells sómnis de xicot que tant l'havien fet patir, i arribà a trobar-se com el peix a l'aigua en aquella situació assossegada, que li proporcionava un regular benestar i, de més a més, algunes amistats suficientment relacionades per a dur-lo de tant en tant a lluir la veu en tertúlies i reunions fàcils d'acontentar.

Així estava, quan un diumenge a la tarda, en comen-

çar a estudiar una cançoneta italiana, senti que trucaven a la porta de son estatge.

— *Avanti!* —féu el jove alegrement, pensant que entrava algun de sos xalats amics.

— El senyor Bordons? —preguntà una veu grossa i rasposa que l'interpellat no havia sentit mai.

— Servidor —respongué, abandonant el piano i apressant-se, per cortesia, a prendre del visitant el barret de palla, que retenia en ses mans.

— No, no s'incomodi —féu aquest—. Al contrari, si m'ho permet em tornaré a cobrir: allí, a l'obra, m'he encarnat, i...

I, abans que en Bordons formulés la invitació, ja estava l'altre repapat en una butaca, amb el barret enfosat fins al clatell, i eixugant-se la suor del coll amb un inmens mocador de fer farcells, com si es trobés a cal sofre... que diuen.

El babau de l'Enric, mentrestant, volava a tancar el balcó i a ajustar portes per evitar corrents d'aire. I sols després, quan pogué asseure's, va preguntar al desconegut en què podia servir-lo.

— Suposo... —començà aquest per dir, tot roent de cara com a bon sanguini, gros i feixuc, que havia arribat rebotat dalt d'aquell quart pis— suposo que vostè deu haver sentit parlar del Dimoni: oi?

L'Enric tirà el cap enrera i mirà en l'aire, tot sorprès.

— Doncs el Dimoni sóc jo.

— Què diu, home!

— Molt enfeinat deu viure, si no ha sentit parlar de mi.

— Oh, del dimoni, prou, prou! ¿Qui no n'ha sentit parlar i no s'ha topat fins amb ell algun cop a la vida?

— No, dispensi: vostè ho pren per broma, i jo li parlo formalment. Em diuen *Dimoni* de renom: no sé si pel cop de vista, o bé per la bona estrella que tinc en tot en el que m'emprenc. Un servidor és Mallofré, l'empresari del nou *treiato Las Delicias*.

— Ah! ja entenc: el mestre de cases o el fuster que s'ha emprès l'obra.

— No senyor, no: el propietari, l'amo de tot aquell *tinglado*, vaja!... Anem a dir que jo sóc el qui paga, sap?.

el qui formarà la companyia, i... vaja, en una paraula, el qui ho endegarà tot: sap?

— I...

— Doncs vinc de part de la senyora Marieta... No sap qui vull dir?... Sí, home! la Marieta Soler!... aquella que té *dispeses* allí a...

— Ah! sí, sí!... vol dir la meva dispesera d'abans.

— Àngela!... Per la senyora Marieta he sabut que vostè té veu de tenor... No és cert?... Doncs... ¿vol ser el tenor de la meua companya?

— Senyor... (com ha dit?)...

— Mallofré, per servir-lo. Però ja em pot dir *Dimoni*, si vol, ja: no me n'enfado pas. Al contrari, un renom *aixins*, per al negoci, crec que fins és molt avantatjós. No l'hi sembla?

— Doncs jo anava a dir-li que, encara que tingui veu de tenor, com que...

— Què vol dir? que té por? I ca, home! rigui-se'n. Miri: jo sé que vostè fa de tenedor de llibres i que només guanya cinquanta drets cada mes. ¿Que es vol eternitzar en aquesta misèria? Jo li'n dare deu cada cop que canti. Arreplegui's, home, que... *lo demés* són trons. En aquest món, preguntí qui en dóna més, i... (cregui'm)... vagi-se'n sempre amb qui més li'n doni. Qui no ho fa *aixins* no va endavant.

— Home, home! ¿i si jo li digués que amb aquells cinquanta duros visc ja perfectament?

— Li respondria que podrà viure sis vegades millor amb els tres-cents que pot guanyar en el meu *treiato*. És un oferiment que em sembla...

— Moltes gràcies, però...

— Què *perons* ni peres, home! Vaja! vostè, el que té és por del públic. Deixi-ho per a mi. Qui només paga dos rals de butaca i entrada, no xiula ni té dret a xiular res. A *Las Delicias* s'hi anirà aquest istiu, com s'anava l'any passat al *Recreio* a passar la vetlla a la fresca, a festejar, i a aplaudir de bona gana tots els bunyols que s'hi facin.

La franqueta era forta, però en Bordons no se'n va ressentir gota.

— Vaja, no en parlem més —continua encara el Dimoni, sense prendre alé—. Compto amb vostè, serà el primer tenor de *Las Delicias*.

I, amb la rèplica encara a les dents, l'Enric va veure desaparèixer de casa seva aquell argonauta groller i decidit, que, com el dimoni en persona, li acabava d'atjar en l'esperit aquelles ambicions d'antany que anaven ja extingint-se en son caliu somort.

Cert que de moment la proposició li fou antipàtica, gairebé tan antipàtica com el mateix Dimoni, model de grolleria, que l'havia posat fins nerviós; però... ai de la llavor que cau en terra adobada... I l'Enric, com a bon *manqué*, era de les més adobades per a il·lusions i vanitats! Ben aviat aquella caseta blanca, assolellada de pau, que el feliç tenedor de llibres havia assolit fer-se sense adonar-se'n, va semblar-li poc menys que una tuta, indigna de sa vàlua personal, comparada amb els castells portentosos que, dut de l'ambició, començà a fabricar-se en l'aire. "Gayarre, Masini, Marconi, no eren pas d'una altra fusta. ¿Per què, estudiant, no havia també de poder arribar on ells havien arribat? ¿Que per ventura, la veu que ell tenia, no era ben timbrada i celebrada per tothom que l'havia sentit cantar? Si pecava de poc extensa i segura, ¿no aconseguiria, un bon mestre, corregir-li aquests defectes? És clar, que sí. Doncs ¿per què titubear? Dins d'un teatret humil i de públic benèvol com aquell que el Dimoni li oferia, perdria la basarda, araconaria el que calgués per a anar-se'n a Itàlia a estudiar de fort i de ferm, i a la fi veuria realitzat el somni de tota sa vida, sí!"

I en Bordons, amb el nom de *Bordoni*, va cantar tot aquell estiu a *Las Delicias*, amb èxit sempre creixent. Son estil de *tenoret de saló*, a estones ronseguer, altres cops farcit d'efectismes llampants, esqueia d'allò més a aquell públic educat a les balades, les barcaroles i les romanes italianes. Son *spirto gentil*, adaptat a aquesta manera, va fer forrolla. I en Bordoni es féu tan popular entre la massa, que, en començar-se la temporada d'hivern i mentre ell acabava els preparatius per a anar-se'n a Itàlia, fou cridat per l'empresari del Liceu, un diumenge a la tarda, perquè cantés la *Favorita* en lloc d'en Gayarre, que s'havia constipat.

— Home! jo substituir el gran mestre! —objectà, escandalizat encara de bona fe.

Però el róssec de *snoobs* que ja duia penjant, com tants

ximpls enlairats pel complaent gasetiller, i l'empresari, que tenia ja despatxades totes les localitats, es van cuidar prou de convèncer-lo. El bon *manqué*, engegat pels fums de sa vanitat ingènita, ben aviat caigué retut als prescs de l'adulació; i, si és cert que al primer acte li van tremolar les cames, també ho és que, no sentint xiulets, va anar prenent-se per èxit encoratjador allò que sols era manifestació de la indiferència de Sa Majestat el públic, que, en aquella hora, feia, mig ensopit, la digestió del dinar. I llavors, l'ambiciós Bordoni, lluny de deixar-lo adormir-se del tot, darrera sempre de l'aplaudiment escatimat, va anar buscant-li les pessigolles amb floritures i fermates, i fent una imitació servil del gran ídol que aquella tarda havia tingut la rauxa de quedar-se al llit.

Ah! però quan Sa Majestat va notar-ho, quan va adonar-se de les pretensions i servilisme de son bufó... llavors, quin sobtat deixondir-se i reuire-li les orelles! Des d'aleshores, mofeta i cruel com un Calígula, ja no pensà sinó a divertir-se a expenses de l'infeliç aplaudint-li sens to ni so el més insignificant badall; i en Bordoni, foll de vanitat i commòs d'agraïment, vinga extremer més encara tots els registres de sa *manera*. I quan arribà l'*spirto gentil*, el *sursum corda* de l'obra, amb què en Gayarre aixecava fins al paroxisme sos idòlatres, ¿en velleu d'aplaudiments, de crits, de mocadors en l'aire? Va ésser un desfet tan gran, que en Bordoni, en retirar-se, es palpava la roba per ben persuadir-se que era ben bé ell mateix; i va arribar al *camerino* tan capolat d'espina, de tant i tant saludar, que caigué a l'otomana com un sac curull de plom.

I els seus amics? Oh, els seus amics! quin entusiasme! quin goig! No cabien a la pell! Ja arrengrats al passadís, el van rebre picant de mans, premsant-li les costelles a abraçades, aixecant-lo en l'aire, aclamant-lo com a vencedor, atorgant-li ja més glòria que al mateix Gayarre. I, no contents d'això, van córrer al telègraf a trametre fins als més apartats confins d'Europa l'aparició d'aquell nou estel en el cel de l'art.

Així, el ressò d'aquell espetec, allà a Budapest, arribà a orelles del llavors apurat empresari de l'Òpera. Vingueren aviat proposicions telegràfiques, i en Bordoni, enlluernat de bona fe, ajornant un cop més sos estudis,

quasi creient que ja ni els necessitava, les acceptà, i va anar-se'n tot ufanós a la capital d'Hongria.

Quina mala hora! Un cop allí el dia del *debut*, passà el que havia de passar: l'agosarat trobà sabateta per a son peu: en Bordoni fou xiulat, escarnit, befat! Va arribar la desfeta natural d'una situació falsa, la tremebunda expiació per què passen, a la fi, tots els *manqués* del món. Sols que en Bordoni, prenent-s'ho més a la valenta que els qui saben suportar el càstig de fam perpètua, va clavar-se una bala on hauria hagut de gravar-se la lliçó per anar-la recitant en bé de sos congèneres.

Però l'amor propi és tan poc caritatiu!...

(D'Al llapis i a la ploma.)

1. RESUM DEL CONCEPTE

«L'ambició –diu el *Diccionari de la llengua catalana*– és el desig desordenat d'aconseguir honors, dignitats, fama, poder o qualsevol cosa que afalaga l'amor propi». L'ambició és una tendència, convertida a la llarga en vici si hom la satisfà habitualment, que porta una persona a llançar-se a aconseguir tot allò que la converteixi en centre d'interès, és a dir, que l'exalti i la magnifiqui. Sol parlar-se de l'ambició en sentit positiu quan ens referim a un cert desig de fer coses bones en si mateixes i que redunden en benefici de la persona que les emprèn. La mesura en el desig de quelcom és un factor determinant quan es tracta de determinar si estem parlant del vici de l'ambició o d'una tendència legítima cap a la millora personal en qualsevol aspecte. Amb la manifestació dels nostres desitjos i la intenció de satisfer-los, es posa de manifest la idea que cada persona té de si mateixa, i també tot allò que està disposada a posar al servei de la satisfacció del que vol. L'ambició es llança a l'obtenció del que desitja sense tenir prou clars els límits del seu jo, de la seva vàlua personal, i també amb la intenció de sacrificar béns que li haurien de ser més preuats que la satisfacció de les seves ambicions. Per altra banda, cal dir que el contingut d'aquests desitjos és sempre l'exaltació, d'una manera o d'una altra, de la persona ambiciosa.

Aristòtil es refereix a l'ambició com el vici de la desmesura en el desig d'honors i reconeixement, i afirma que la desmesura pot donar-se tant en els motius com en el grau de desig. Quan hom desitja de ser reconegut amb tanta intensitat que tot ho posa al servei d'aquest desig, és molt probable que empri qualsevol mitjà, sigui quin sigui, per aconseguir el que vol. Per altra banda, també parlem d'ambició en el cas que es busquin honors o reconeixement amb finalitats moralment il·lícites. A la llarga o a la curta l'ambició porta al fracàs perquè, en el fons, a la persona ambiciosa li falta una apreciació correcta de la realitat, de la seva persona i de les relacions que manté amb els altres.

Ara bé, quan res d'això no es dona, perquè s'aspira a un honor degut i amb un grau de desig proporcionat a la importància que té l'honor, aleshores, es parla d'ambició en sentit positiu. Entesa d'aquesta manera, l'ambició és positiva perquè mou l'home a proposar-se metes que li permetran desenvolupar la seva vida. El que cal és un ajustament entre la pròpia vàlua, la realitat i la reflexió sobre quines han de ser les prioritats de la vida humana.

2. AUTOR I TEXT

a) Narcís Oller (1846-1930)

Considerat el millor novel·lista de la seva època, la literatura que escriu es caracteritza per una presentació realista de les situacions i una finesa psicològica en el tractament dels personatges. Tot emmarcat en una clara intenció moralitzant com es pot apreciar en obres com *L'escanyapobres* (1884), *La febre d'or* (1890-92) o *Pilar Prim* (1906).

b) «L'obra del dimoni», dins *Contes*, Barcelona, Edicions 62, 1979, pp. 201-206.

3. ANÀLISI DEL TEXT

3.1. Descripció de la situació

L'Enric Bordons és un xicot a qui el Sr. Mallofré proposa de cantar com a tenor en el seu tronat espectacle. Els aplaudiments del públic van encoratjant l'Enric fins a portar-lo a pensar que és un gran tenor, fins que la realitat li demostra com n'estava d'equivocat.

3.2. Descripció dels personatges

a) Enric Bordons: De petit havia estudiat música fins on l'economia paterna li ho permeté. Conformat amb una feina fixa que res tenia a veure amb la música, és temptat per l'oferta de guanyar més diners que li fa el Sr. Mallofré, oferta que, de passada, li afalaga la vanitat latent en el seu caràcter. La vanitat va creixent i li fa perdre el món de vista fins a pensar-se que és més bon tenor del que realment és.

b) Sr. Mallofré: És un home pràctic, un empresari a la recerca d'una veu per al seu espectacle. El Sr. Mallofré, a qui es coneix amb el nom de *Dimoni*, té com a lema que les persones han d'anar-se'n amb el qui millor els pagui.

3.3. Qüestions morals plantejades

a) L'ambició i els seus límits: el problema de l'ambició és un problema de dosis, perquè mentre que l'ambició és una passió necessària per fer-se el propòsit d'assolir metes que comportin una millora de l'ésser humà, al mateix temps, un excés d'ambició encega la comprensió de la realitat que ens envolta i fa perdre l'objectivitat sobre la vàlua i les possibilitats personals. Aquesta pèrdua d'objectivitat és el que aboca l'ambiciós a sacrificar béns superiors a béns inferiors. Però la situació que viu el vanitos és una situació falsa i així, tard o d'hora, algun element de la realitat acaba recol·locant el vanitos en el seu lloc.

b) La necessitat d'un caràcter moralment format per fer front a les pressions del que ens envolta: l'adulació neix davant de la vanitat, i la vanitat creix amb l'adulació.

4. EXERCICIS

- Davant del seu fracàs final, quina solució adopta el protagonista?
- Per què diu l'autor que l'amor propi és poc caritatiu?
- Quina responsabilitat tenen es altres en la vanitat de l'Enric?
- Com definirieis la vanitat?
- Quin és el contingut de l'obra *La foguera de les vanitats*?

5. BIBLIOGRAFIA

ARISTÒTIL, *Ètica nicomaquea*, IV, 4.

TOMÀS D'AQUINO, *Summa Teològica*, II-II, q. 115, 160, 161.

KANT, Immanuel, *Metafísica dels costums*, Doctrina de la virtut, I, cap. 2; II, 2a part, secció 2.